

Startnotitie

Project

Ontwikkelingsvisie Eemsdelta 2030

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Probleemstelling
3. Doelstelling
4. Uitgangspunten
5. Inhoud
6. Resultaat
  - 6.1. Afbakening
  - 6.2. Producten
  - 6.3. Relatie met andere projecten
  - 6.4. Eo Wijers-prijsvraag
7. Proces
  - 7.1. Mijlpalenplanning
  - 7.2. Activiteiten
8. Projectorganisatie
9. Communicatie
10. Projectkosten

Bijlage 1 Bestuurlijke overlegstructuur Eemsdelta

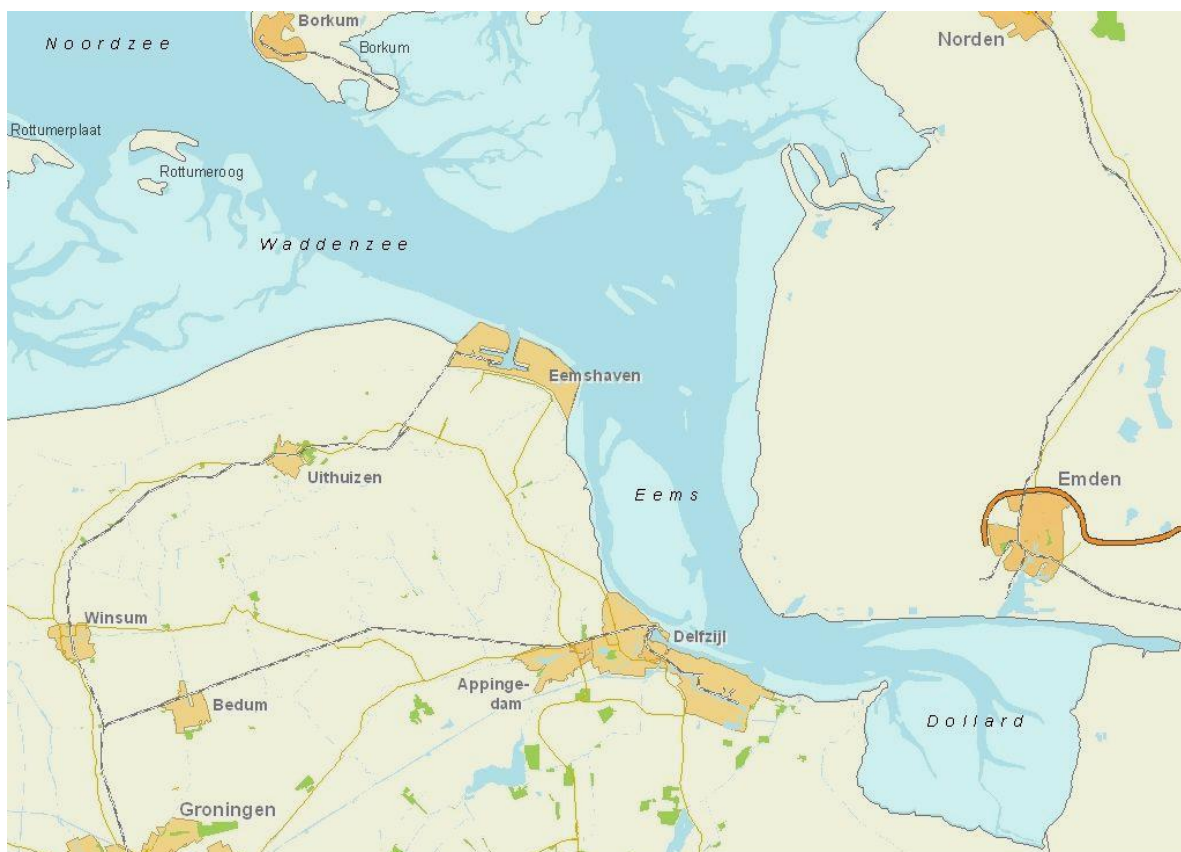
1. Inleiding

De regio Eemsdelta ligt in het noordoosten van de provincie Groningen (zie kaartje). De laatste jaren is daar sprake van een duidelijke toename van de economische bedrijvigheid, met name in de Eemshaven en de haven van Delfzijl. Energie en chemie spelen daarbij een belangrijke rol. De provincie Groningen en de gemeenten Delfzijl, Eemsmond, Appingedam en Loppersum zien goede kansen om die positieve economische ontwikkeling in de toekomst door te trekken, met name door het versterken van de dynamiek van de zeehavens en van de kernen met een centrumfunctie. Het is een grote uitdaging om daarbij de unieke natuurwaarden van het werelderfgoed Waddenzee en Eems-Dollard en de karakteristieke landschappen, die eveneens van groot belang zijn voor het gebied, duurzaam in stand te houden en te versterken.

Daarnaast vragen de sterke ontgroening, vergrijzing en afname (krimp) van de bevolking in het gebied om een duidelijke visie op de toekomstige ontwikkeling van wonen en voorzieningen, zodat de leefbaarheid en een gezonde sociale ontwikkeling gewaarborgd blijven.

Het is dus duidelijk dat de urgentie van de problematiek in deze regio uitgesproken hoog is. Daar komt bij dat er sprake is van ruimteclaims door veel conflicterende belangen waarbij verschillende stakeholders betrokken zijn.

Om goed invulling te kunnen geven aan deze belangrijke opgaven willen provincie en gemeenten samen met hun bestuurlijke partners (waterschappen en rijk) komen tot een integrale en duurzame, breed gedragen toekomstvisie met bijbehorend uitvoeringsprogramma voor de regio Eemsdelta. Deze visie moet een wenkend perspectief bieden, dat leidend is voor de verdere ontwikkeling van het gebied en dat door de gemeenten wettelijk wordt verankerd via één of meer structuurvisies. De visie moet er toe bijdragen dat in de nabije toekomst een meer gestructureerde aanpak van de problematiek in de regio mogelijk wordt in plaats van de huidige veelal incidentgerichte benadering.

2. Probleemstelling

De knellende problematiek van de krimpende bevolking, die ook op nationaal niveau nadrukkelijk erkenning heeft gekregen, vraagt van de overheden in bepaalde gebieden tijdig maatregelen om de leefbaarheid in de regio op peil te houden. Dat geldt zowel voor het stedelijk als het landelijk gebied.

De Eemsdelta moet een steeds belangrijker rol gaan spelen bij de (inter)nationale energievoorziening en de energietransitie, de overgang naar het gebruik van duurzame energie. De recente ontwikkelingen op dit gebied in met name de Eemshaven vragen om een zorgvuldige afweging van het belang van die ontwikkelingen tegen de unieke natuurwaarden in het Waddengebied. Mede gezien de juridische procedures die zijn aangespannen tegen initiatieven in de Eemshaven is het zaak om nu het proces te starten om in samenspraak met betrokken partijen in het gebied tot een gezamenlijk toekomstbeeld te komen.

Verder vraagt het kwetsbare en karakteristieke landschap om een goede inpassing van nieuwe energie-infrastructuur, zoals windturbines, hoogspanningsleidingen en buisleidingen.

De economische ontwikkelingen in de zeehavens vragen om een goede bereikbaarheid van het gebied en dus om de infrastructuur die daarvoor nodig is.

Tenslotte zou de verwachte klimaatverandering het noodzakelijk kunnen maken om nu al bepaalde aanpassingsmaatregelen voor te bereiden, bijvoorbeeld in de sfeer van de kustverdediging.

De snelheid en intensiteit waarmee de geschetste ontwikkelingen zich voordoen hebben provincie en gemeenten ertoe gebracht om voor de Eemsdelta een ontwikkelopgave te formuleren. Ze pakken deze opgave samen met rijk en waterschappen op in de Stuurgroep Ontwikkelingsvisie Eemsdelta, die deel uitmaakt van de organisatiestructuur voor het Bestuursakkoord Eemsdelta.

3. Doelstelling

De maatschappelijke betekenis van het project is vooral de bijdrage aan de ontwikkeling van een leefbare regio Eemsdelta met een gezonde economie en een unieke, vitale natuur in een karakteristiek landschap.

Het beleidsmatige hoofddoel van het project is een breed gedragen, integrale en duurzame ontwikkelingsvisie voor de Eemsdelta voor de periode t/m 2030 met een uitvoeringsprogramma voor de eerstkomende jaren. De visie moet als kader dienen voor plannen en programma's van de betrokken gemeenten en waterschappen en de provincie. Dat betekent onder meer dat de visie wettelijk verankerd wordt in:

- gemeentelijke structuurvisies en bestemmingsplannen
- beheerplannen van de waterschappen
- het POP Groningen

De ontwikkelingsvisie moet in ieder geval uitzicht bieden op:

- een leefbare regio met een aantrekkelijk woningaanbod, een aanvaardbaar voorzieningenniveau en een gezond leefmilieu
- een gezonde economische ontwikkeling, met name van de zeehavens, met een sterk, innovatief energiecluster en een internationaal concurrerende landbouw
- behoud en versterking van de unieke natuur, met name in de Waddenzee en de Eemsdollard, en van de landschappelijke en cultuurhistorische kernkarakteristieken
- versterking van kernen met een centrumfunctie
- een goede bereikbaarheid via weg, spoor en water
- een veilige kustverdediging en goede waterhuishouding

4. Uitgangspunten

Op verschillende bestuurlijke niveaus zijn beleidsdocumenten, programma's en akkoorden opgesteld die als kader dienen bij het opstellen van de ontwikkelingsvisie:

- op rijksniveau met name de Nota Ruimte met bijbehorende Algemene Maatregelen van Bestuur (AmvB's) en daarnaast de Nota Mobiliteit, de Nota Waterhuishouding, de Nota Schoon en Zuinig en het vierde Nationaal Milieubeleidsplan
- in noordelijk verband het programma Koers Noord, het Energieakkoord Noord-Nederland en het Gebiedsdocument Eemsdelta in het kader van de Gebiedsagenda Noord-Nederland (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport)
- op provinciaal niveau het Provinciaal Omgevingsplan (POP) Groningen 2009-2013 met bijbehorende Provinciale Omgevingsverordening Groningen 2009
- op regionaal niveau het Bestuursakkoord Eemsdelta van juni 2008 en de Beheerplannen van de waterschappen

Door genoemde kaders kunnen bestuurlijke partners in bepaalde gevallen voor een moeilijk dilemma worden geplaatst. Enerzijds kan er de intentie zijn om mee te helpen een bepaalde ontwikkeling in de regio tot stand te brengen, terwijl dat anderzijds misschien tot strijdigheid met de eigen beleidsdoelen leidt. Per geval zal worden nagegaan hoe hiermee kan worden omgegaan.

5. Inhoud

Hierna volgt een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen en opgaven in de regio.

Wonen en leefbaarheid

De bevolking krimpt sterk in bepaalde delen van de Eemsdelta. Het aantal inwoners en huishoudens loopt terug. De gemiddelde leeftijd van de bevolking is relatief hoog. Het percentage ouderen in de bevolking neemt in de toekomst verder toe (vergrijzing), terwijl dat van jongeren afneemt (ontgroening).

Door de bevolkingsontwikkeling zal de vraag naar woningen afnemen en veranderen. Daarom moet de huidige woningvoorraad worden omgevormd door woningen in de goedkope huur- en koopsector te slopen en deze deels te vervangen door nieuwe, levensloopbestendige appartementen en eengezinswoningen. Daarnaast moeten woningen, die door veroudering in een technisch slechte staat zijn geraakt, worden aangepakt. Gemeenten moeten over sloop, nieuwbouw en renovatie afspraken maken met de woningcorporaties. Vooral Delfzijl heeft een forse sloopopgave.

Door de bevolkingsontwikkeling kan ook het voortbestaan van basisvoorzieningen voor zorg, welzijn, sociale zaken, onderwijs, cultuur, sport, recreatie en verenigingsleven en van winkels en horeca in gevaar komen. Hierdoor kunnen de sociale problemen in bepaalde delen van de regio toenemen. Moeilijke keuzes moeten worden gemaakt over de sloop van woningen en het al dan niet in stand houden van voorzieningen in bepaalde buurten, wijken en dorpen. De vraag naar voorzieningen voor ouderen (zorg en verpleging, maar ook vrijetijdsbesteding) zal daarentegen toenemen. Er is specifiek aandacht nodig voor kwetsbare groepen, jongeren en (zowel actieve als hulpbehoevende) ouderen. Behoud en ontwikkeling van werkgelegenheid is daarbij essentieel.

De Eemsdeltagemeenten en de provincie hebben afspraken over hun regionale beleid voor wonen en voorzieningen vastgelegd in het Pact Regio Eemsdelta. Die afspraken kunnen jaarlijks worden bijgesteld als de ontwikkelingen op de woningmarkt daar aanleiding toe geven. Die ontwikkelingen worden goed in de gaten gehouden. De gemeenten en de provincie stellen momenteel samen een regionaal Woon- en Leefbaarheidsplan op waarin nadere afspraken

worden gemaakt over de uitvoering van hun gezamenlijke beleid voor wonen en voorzieningen. De bevolking en allerlei maatschappelijke organisaties worden daarbij betrokken.

Economische ontwikkeling

De Eemsdeltagemeenten en de provincie voeren in het kader van het Bestuursakkoord Eemsdelta samen een economisch actieprogramma uit. Dit gebeurt in samenwerking met Groningen Seaports voor wat betreft haveninfrastructuur en bedrijventerreinen en met het Seaports Experience Center en de Taskforce Technologie Onderwijs Arbeidsmarkt voor wat betreft het Arbeidsmarktbeleid. De speerpunten van dit programma zijn de ontwikkeling van de energie-sector, het verbeteren van de arbeidsmarkt, het versterken van het midden- en kleinbedrijf (MKB) en het verbeteren van de infrastructuur.

De ligging van de zeehavens aan de rand van een uitgestrekt landbouwgebied biedt goede mogelijkheden voor het ontwikkelen van een groene (bio-based) economische ontwikkeling van de havens, waarbij plantaardige en dierlijke restproducten uit de landbouw worden toegepast in de (non-food)industrie.

Vermindering van de uitstoot van CO₂ bij het opwekken van energie is een belangrijke opgave (zie ook onderdeel *Energie*). Verder zijn maatregelen nodig om het arbeidsaanbod in de regio beter aan te laten sluiten op de vraag vanuit de industrie in de zeehavens. Het onderwijs moet vraaggerichter worden en scholing door bedrijven moet worden gestimuleerd. Het MKB moet als belangrijke economische factor worden vernieuwd door betere ontsluiting en toepassing van kennis in die sector. De ondergrondse en bovengrondse infrastructuur moet op orde zijn om de bereikbaarheid en transportmogelijkheden van dit snel groeiende economische kerngebied te garanderen.

De toenemende bedrijvigheid in de zeehavens vraagt om een zorgvuldige afweging van economische en ecologische belangen, waarbij alle partijen in een vroeg stadium betrokken zijn. De zeehavens grenzen immers aan de Waddenzee en de Eems-Dollard met hun unieke natuurwaarden. Voor een goede belangenafweging is een beter inzicht in de ecologische draagkracht van het Waddengebied nodig. In het project *Economie & Ecologie in Balans* wordt hieraan gewerkt en ook in het kader van het E-Pact, dat is gesloten tussen Groningen Seaports en enkele belangrijke bedrijven in de Eemshaven, zijn hier afspraken over gemaakt.

Groningen Seaports streeft naar een duurzame, groene ontwikkeling van de Eemshaven. Concreet invulling van dat begrip is nodig in overleg met onder meer de natuur- en milieuorganisaties.

De ontwikkelingen in de zeehavens vragen ook om uitbreiding van de infrastructuur. Toekomstige uitbreiding van de bedrijventerreinen in de Eemshaven en Delfzijl kan echter op gespannen voet staan met andere belangen. Dat geldt ook voor de aanleg van buisleidingen en hoogspanningsleidingen. Er is tevens behoefte aan verdieping van de Eemshaven en aan verbreding van de vaargeul naar de haven. De natuur- en milieuorganisaties staan daar kritisch tegenover.

De ligging aan de kust en de andere karakteristieken van de regio lenen zich prima voor versterking van (kleinschalige) recreatie en toerisme. Daarbij is het belangrijk om een aansprekend beeldmerk (branding) te ontwikkelen waarmee de Eemsdelta zich duidelijk kan identificeren en afficheren. Bijzondere aandacht vraagt de ontwikkeling van mogelijkheden voor verblijfsrecreatie, zoals fiets- en wandelpaden, met name de koppeling van de dorpen met de kustzone.

Energie

Groningen krijgt een steeds belangrijker positie als energierotonde (voor gas en elektriciteit) in Europa. Er wordt niet alleen gas gewonnen en geëxporteerd, maar ook geïmporteerd uit Noorwegen, Duitsland en straks ook uit Rusland. Daarnaast wisselt Groningen elektriciteit uit

met Noorwegen via de NorNed-kabel en wordt er binnenkort 750 MW windenergie uit Denemarken geïmporteerd via de Cobra-kabel. Het hoogspanningsnet van de Eemshaven naar Diemen wordt verzaamd naar 380 kV.

Bij de energietransitie, de overgang van het gebruik van fossiele energie naar de toepassing van duurzame, hernieuwbare vormen van energie, speelt de regio Eemsdelta een belangrijke rol. Er moet hier bijvoorbeeld een belangrijk deel van de provinciale doelstelling voor windenergie worden gerealiseerd. De windturbinelocaties in de Eemshaven en Delfzijl-Noord en Delfzijl-Midden stuiten echter op aarzeling en bezwaren bij de gemeenten. Het is de bedoeling dat de Eemshaven zich als grootste windpark op land in Nederland (264 MW) ontwikkelt met turbines van 6 MW per stuk. Dit zijn de grootste windturbines op land met een ashoogte van 135 meter.

Met de komst van twee energiecentrales (Nuon en RWE) draagt de regio een forse steen bij aan de nationale leveringszekerheid van energie. Er moet echter wel worden gezocht naar een oplossing voor het opvangen van de CO₂ uit deze centrales.

De economische ontwikkeling vraagt ook om uitbreiding van de bestaande infrastructuur voor het transport en de opslag van gassen en vloeistoffen. Het gaat daarbij om twee aardgasleidingen en een ethyleenleiding en om een buisleidingenstrook tussen de Eemshaven en Delfzijl. Met name over de tracékeuze voor de buisleidingenstrook is veel discussie met de betrokken grondeigenaren en -gebruikers. Realisering via een provinciaal inpassingsplan biedt wellicht goede mogelijkheden. Voor de aardgastransportleiding van Rysum in Duitsland naar Delfzijl (en verder richting Nijmegen) wordt een tunnel onder de Eems gemaakt.

De ontwikkelingen op het gebied van energie gaan zo snel dat het steeds moeilijker wordt om bij de Eemshaven alle kabels, buizen en leidingen goed kwijt te kunnen. Dat vraagt om een visie op langere termijn. Daarin past mogelijk de aanleg van een energie-eiland (Energy Hub) op de Noordzee ten noorden van de Waddeneilanden als knooppunt binnen het Noord-Europese energienetwerk.

Natuur, landschap en milieu

De regio bezit unieke natuurwaarden in Waddenzee en Eems-Dollard. Het rijk voert een meerjarig programma uit voor natuurherstel in combinatie met een duurzaam gebruik van de Waddenzee voor bijvoorbeeld toerisme, recreatie en visserij. Het programma voorziet o.a. in aanpassing van visserijtechnieken en scheepvaart en minder lozing van chemische stoffen en nutriënten. Verder moet de Waddenzee op een natuurlijke wijze met de zeespiegelstijging mee kunnen groeien en moet de kustverdediging gelijke tred houden met de natuurlijke ontwikkeling. Hiervoor is al aangegeven dat bij de ontwikkeling van de zeehavens gezocht moet worden naar een balans tussen economie en ecologie.

Het vrijwel continu baggeren van rivier de Ems in Duitsland veroorzaakt stroomafwaarts vertroebeling van het water in de Eems-Dollard. Daardoor is de ecologische kwaliteit van dit waterlichaam veel te laag. Dit vraagt om afspraken met Duitse overheden, waarbij het belang van de scheepsbouw in Papenburg ongetwijfeld een rol zal spelen.

Het open landschap van de Eemsdelta met zijn karakteristieke wierden, oude dijken, maren en oorspronkelijke verkavelingspatronen is van een bijzondere schoonheid en verdient bescherming. Dit kan echter op gespannen voet staan met de aanleg van bovengrondse infrastructuur voor de opwekking en het transport van energie, zoals windturbines en hoogspanningsleidingen. Ook de steeds grootschaliger agrarische bedrijfsgebouwen vragen om een goede inpassing in het landschap.

Anderzijds biedt de bestaande en nog aan te leggen energie-infrastructuur kansen voor de ontwikkeling van een nieuw energielandschap. Daarbij is het de opgave om bij de overgang naar een duurzame energievoorziening een nieuw, karakteristiek landschap te ontwikkelen, waarmee de regio, de provincie en Noord-Nederland zich kunnen profileren.

Bedrijven, scheepvaart en wegverkeer veroorzaken ook effecten op het leefmilieu van de bewoners in de omgeving van de zeehavens. Dat betreft met name veiligheidsrisico's, geluid, stikstofemissies, stank en stof. Deze effecten kunnen zich tot Duits grondgebied uitstrekken. Daar vreest een aantal kuuroorden (Luftkurorte) voor verlies van hun status.

Verder zijn er afspraken nodig over het plaatsen van windturbines in de nabijheid van opslagplaatsen met gevaarlijke stoffen. Daarnaast moet de veiligheid van personen op de grond worden gegarandeerd bij werkzaamheden aan windturbines.

Er bestaat tenslotte nog altijd een kans dat het rijk een kerncentrale in de Eemshaven wil laten bouwen. De provincie en de gemeenten zijn hier tegen maar lijken weinig instrumenten te hebben om dit tegen te houden.

Ruimtelijke kwaliteit

De veelheid aan ruimtelijke ontwikkelingen, die nu en in de toekomst in de Eemsdelta plaatsvinden, vergroot het risico op verrommeling en aantasting van het landschap. Enerzijds wordt ingezet op het stimuleren van economische bedrijvigheid in en rondom de zeehavens. Anderzijds staan de leefbaarheid en de ruimtelijke kwaliteit van het omliggende land onder druk als gevolg van de krimpende bevolking. De complexiteit en snelheid van deze ontwikkelingen lopen sterk uiteen, wat kan resulteren in min of meer willekeurige ruimtelijke ingrepen die de bestaande structuur aantasten. Om dat te voorkomen is een overkoepelende ruimtelijke toekomstvisie nodig, die leidend is voor ruimtelijke ingrepen en die de regio een extra ruimtelijke kwaliteit geeft. Hier ligt voor ons een belangrijke ontwerpogave. Wij streven ernaar om voor deze opgave in het kader van de tweejaarlijkse prijsvraag van de Eo Wijers-stichting hoogwaardige externe expertise te mobiliseren (zie paragraaf 6.4).

Landbouw en visserij

In een groot deel van het gebied krijgt de landbouw de ruimte voor schaalvergroting. Daarbij moet echter rekening worden gehouden met het karakteristieke landschap en de cultuurhistorische waarden in het gebied. De schaalvergroting legt ook een steeds grotere druk op het wegennet in het buitengebied.

Tengevolge van de zeespiegelstijging en de bodemdaling zal er in de toekomst meer zout kwelwater naar de polders achter de zeedijken stromen. De kans op verzilting van het landbouwgebied neemt daardoor toe. Het is de vraag of de waterschappen de toenemende verzilting kunnen blijven bestrijden door steeds meer zoet oppervlaktewater aan te voeren, zeker als in de toekomst in droge perioden wellicht minder zoet water beschikbaar zal zijn.

De ruimte voor de landbouw kan in de toekomst onder druk komen bij uitbreiding van bedrijventerrein, aanleg van energie-infrastructuur en eventuele verbreding van de kustverdediging. In het kader van het Europees Visserijfonds wordt onder meer in de Eemsdelta het project Verduurzaming Visserij uitgevoerd, met mogelijk gevolgen voor de investeringen in plaatsen als Delfzijl, Termunterzijl en Noordpolderzijl.

Bereikbaarheid

Een regio met belangrijke zeehavens moet goed bereikbaar zijn voor verschillende vormen van vervoer en transport.

Om de bereikbaarheid over de weg te verbeteren wordt de N33 verdubbeld tot Appingedam. De ontwikkelingen in de Eemshaven rechtvaardigen mogelijk op langere termijn ook een verdubbeling van de N33 ten noorden van Appingedam. De gemeenten maken zich daarnaast sterk voor verdubbeling van de Eemshavenweg (N46) als verbinding van de stad Groningen met de Eemshaven. Verder wordt onderzocht hoe de wegverbinding N360 (Groningen-Ten Boer-Delfzijl) en de aansluiting op de ring Groningen/N46 kunnen worden verbeterd.

De gemeenten Appingedam en Delfzijl benadrukken de betekenis van een snellere treinverbinding met de stad Groningen. Daarnaast is er het belang van een goederenspoorverbinding van de Eemshaven via Delfzijl met de spoorlijn Groningen-Leer, waardoor een directe verbinding met de railterminal (RSCG) Veendam en Duitsland ontstaat.

De vaarweg Lemmer-Delfzijl wordt in samenwerking met het ministerie van Verkeer en Waterstaat en de provincie Fryslân geschikt gemaakt voor vierlaagscontainervaart en tweebak-duwvaart. Deze plannen voorzien niet in aanpassing of vervanging van de zeesluizen in Delfzijl, die in verband met de beperkte schutlengte voorlopig een knelpunt blijven.

De hiervoor al genoemde verbreding en verdieping van de vaargeul naar de Eemshaven en uitbreiding van de Eemshaven zijn eveneens van belang voor de bereikbaarheid.

Tenslotte is ook de verbinding met Duitsland, met name met de stad Emden een aandachtspunt.

Kustveiligheid en waterhuishouding

Op termijn moet de huidige kustverdediging, vooral vanwege zeespiegelstijging en bodemdaling door aardgaswinning, worden versterkt. De provincie heeft in haar plannen al ruimte gereserveerd voor verbreding van de bestaande zeedijken. Het stedelijk gebied van Delfzijl vraagt hierbij om bijzondere aandacht. Voor de hele kustlijn van de regio geldt de vraag of nu al zou moeten worden voorgesorteerd op een alternatieve inrichting van de kustverdediging.

De gevolgen van een overstroming zijn relatief groot wanneer die plaatsvindt tussen ruwweg de Eemshaven en Delfzijl. Daar ontbreken namelijk de oude slaperdijken die elders langs de kust wel aanwezig zijn. Het water komt bij een overstroming in relatief korte tijd helemaal tot in de stad Groningen. Hoe kunnen we deze risico's hier op een betaalbare manier beperken?

Door de klimaatverandering zal de komende jaren de kans op zowel wateroverlast als watertekort toenemen. Om problemen te voorkomen zal de waterhuishouding daarom op orde gehouden moeten worden. Ook de bodemdaling zal de kans op wateroverlast vergroten. Er moet steeds voldoende capaciteit voor het aanvoeren, afvoeren en bergen van oppervlaktewater zijn. Bij toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen zal de waterafvoerfunctie van de zeesluizen in Delfzijl en van de verschillende gemalen in de regio gewaarborgd moeten blijven. Deze functie is cruciaal voor de waterveiligheid en het voorkomen van wateroverlast in grote delen van de provincies Groningen en Drenthe.

Door de groeiende energieproductie in de Eemshaven wordt in de toekomst een sterke toename van het verbruik van industriewater verwacht.

6. Resultaat

6.1. Afbakening

Het project levert een breed gedragen, integrale en duurzame ontwikkelingsvisie op voor de periode t/m 2030 met een uitvoeringsprogramma voor de eerstkomende jaren, waarmee de in hoofdstuk 3 beschreven doelstellingen kunnen worden gehaald. Ook de gemeente Oldambt en Duitse partners worden bij het project betrokken.

De ontwikkelingsvisie vormt het kader voor plannen en programma's van gemeenten, waterschappen en de provincie die betrekking hebben op de Eemsdelta. Dat geldt bijvoorbeeld voor de structuurvisies, die de gemeenten op grond van de Wet ruimtelijke ordening moeten opstellen voor hun grondgebied. Het opstellen daarvan valt buiten dit projectplan.

6.2. Producten

De hierna beschreven (deel)producten worden geleverd met de daarbij behorende eisen. Bij elk product is aangegeven door welke bestuurlijke organen van de betrokken overheden het wordt vastgesteld. Met de dagelijkse besturen worden de colleges van GS en B&W en de

DB's van de waterschappen bedoeld, met de algemene besturen PS, de gemeenteraden en de AB's van de waterschappen.

Startnotitie

In de Startnotitie wordt het proces beschreven dat de projectpartners willen ingaan om de Ontwikkelingsvisie Eemsdelta op te stellen. De notitie bevat tevens de uitgangspunten voor het opstellen van de visie.

Deze notitie wordt ter vaststelling voorgelegd aan de dagelijkse en de algemene besturen.

Communicatieplan

In het Communicatieplan wordt beschreven hoe de (externe) uitwisseling van informatie in de verschillende fasen van het project plaatsvindt, op welke momenten dat gebeurt en welke middelen daarbij worden ingezet.

Het Communicatieplan wordt ter vaststelling aangeboden aan de dagelijkse besturen.

Schets Ontwikkelingsvisie 2030

De eerste schets van de Ontwikkelingsvisie is noodzakelijkerwijs een groeidocument, omdat belangrijke bouwstenen pas in de loop van het project beschikbaar komen. Deze eerste versie bevat een (groot) deel van de hoofdlijnen van de voorgenomen ontwikkeling van de regio voor de periode t/m 2030. Dit eerste, onvolledige concept is gebaseerd op bestaande informatie, die waar nodig is geactualiseerd. Met name het Ontwikkelingsperspectief Appingedam-Delfzijl 2030 en het Pact Regio Eemsdelta bevatten belangrijke bouwstenen. Daarnaast wordt informatie geput uit beleidsnota's en rapporten van rijk, provincie, gemeenten en waterschappen. Ook de resultaten van interviews met de afzonderlijke stuurgroepleden zijn erin verwerkt.

In de schets is tevens aangegeven waar later nog informatie moet worden aangevuld vanuit andere trajecten. Dat betreft met name:

- Ontwikkelingsperspectief Landelijk Gebied Eemsdelta 2030: de contramal voor het stedelijk gebied Appingedam-Delfzijl
- Klimaatadaptatie Eemsdelta: maatregelen om de regio aan te passen aan de klimaatverandering
- Economie & Ecologie in Balans: afspraken tussen partijen over de ontwikkeling van de zeehavens in relatie tot natuur, milieu en landschap in de omgeving
- Woon- en Leefbaarheidsplan Eemsdelta: maatregelen om de krimp, vergrijzing en ontgroening van de bevolking op te vangen

De eerste schets wordt in de loop van de tijd steeds verder gecompleteerd met bouwstenen uit andere trajecten en met resultaten uit discussies met externe stakeholders.

De concepten worden alleen door de stuurgroep vastgesteld en zonodig ter informatie toegezonden aan de dagelijkse besturen.

Discussienota's

In een vroeg stadium van het project worden discussiebijeenkomsten met externen en eventueel volksvertegenwoordigers georganiseerd om hen in de gelegenheid te stellen inbreng te leveren bij het opstellen van de ontwikkelingsvisie. Het gaat zowel om thematische als plenaire bijeenkomsten. Voor alle bijeenkomsten worden discussienota's opgesteld op basis van het op dat moment voorliggende concept van de Ontwikkelingsvisie.

De discussienota's worden alleen door de stuurgroep vastgesteld.

Keuzedocument

Het Keuzedocument bevat de resultaten van de verschillende discussiebijeenkomsten en de daarop gebaseerde keuzevoorstellen voor ontwikkelingsrichtingen.

Het document wordt ter vaststelling voorgelegd aan de dagelijkse besturen en ter informatie toegezonden aan de dagelijkse besturen.

Ontwerp-Ontwikkelingsvisie 2030

De ontwerp-Ontwikkelingsvisie is feitelijk het definitieve concept, dat is ontstaan nadat alle relevante bouwstenen zijn verwerkt, evenals de informatie uit het Keuzedocument met het commentaar van de dagelijkse besturen. Het ontwerp bevat de complete hoofdlijnen van de gewenste ontwikkeling van de regio voor de periode t/m 2030.

Het ontwerp wordt ter vaststelling voorgelegd aan de dagelijkse besturen en vervolgens ter inzage gelegd.

Milieubeoordeling

In de milieubeoordeling worden de milieueffecten van de verschillende ontwikkelingen en ingrepen, die voortvloeien uit de concept-Ontwikkelingsvisie, beschreven. Er is geen wettelijke verplichting om een milieueffectrapportage (m.e.r.) uit te voeren. Een ontwikkelingsvisie is immers geen wettelijk plan dat kaderstellend is voor bijvoorbeeld bestemmingsplannen, zoals een gemeentelijke structuurvisie dat wel is. Het is echter raadzaam om toch - op vrijwillige basis - een milieubeoordeling uit te voeren. Daarbij hoeven dan niet de formele procedures en vormvereisten te worden gevolgd die bij een m.e.r. wel verplicht zijn.

De Milieubeoordeling wordt niet bestuurlijk vastgesteld, maar moet als externe rapportage aanvaardbaar worden verklaard door de dagelijkse besturen en wordt vervolgens ter inzage gelegd.

Ontwerp-Uitvoeringsprogramma

In het ontwerp-Uitvoeringsprogramma zijn de activiteiten beschreven die in de eerstkomende jaren moeten worden uitgevoerd om de gewenste ontwikkelingen in de regio op gang te brengen en te realiseren. De financiering en de haalbaarheid zijn daarbij belangrijke aspecten.

Het ontwerp wordt vastgesteld door de dagelijkse besturen en vervolgens ter inzage gelegd.

Nota Reacties en Commentaar

In deze nota zijn de zienswijzen van personen en instanties op de ontwerp-Ontwikkelingsvisie, de Milieubeoordeling en het ontwerp-Uitvoeringsprogramma verzameld met daarbij het commentaar en de verwerkingsvoorstellen van de stuurgroep. De zienswijzen zijn ontvangen tijdens de periode dat genoemde documenten voor iedereen ter inzage hebben gelegen.

De nota wordt vastgesteld door de dagelijkse besturen.

Ontwikkelingsvisie 2030

De definitieve Ontwikkelingsvisie wordt gevormd door het ontwerp in combinatie met de wijzigingsvoorstellen in de Nota Reacties en Commentaar. De definitieve visie wordt ter vaststelling aangeboden aan de algemene besturen.

Uitvoeringsprogramma

Het definitieve Uitvoeringsprogramma wordt gevormd door het ontwerp in combinatie met de wijzigingsvoorstellen in de Nota Reacties en Commentaar. Het definitieve programma wordt ter vaststelling aangeboden aan de algemene besturen.

6.3. Relatie met andere projecten

Dit project heeft een relatie met een aantal andere projecten en activiteiten in de regio, die bouwstenen leveren voor de ontwikkelingsvisie, maar die een eigen uitvoeringstraject met tijdschema hebben. Dat vraagt om een goede afstemming met die projecten en om een pragmatische werkwijze. Het gaat om de volgende projecten en activiteiten:

- Economisch Actieprogramma Eemsdelta 2009-2014
- Economie en Ecologie in Balans
- E-pact
- Klimaatadaptatie Eemsdelta
- Woon- en Leefbaarheidsplan Eemsdelta
- Buisleidingenstrook Eemshaven-Delfzijl
- Uitbreiding hoogspanningsnet
- Project CCS (opslag CO₂)
- Glastuinbouw/bedrijventerrein Eemsmond
- Gebiedsdocument Eemsdelta (Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte Transport)
- MER Oosterhorn
- Energietransitiepark (ETP) Eemshaven (incl. duurzaamheidsmonitor)
- Plan MARCONI Delfzijl
- Zeesluizen Delfzijl
- Gebiedsvisie Midden-Groningen/Oldambt
- Ontwikkelingsperspectief Appingedam-Delfzijl 2030
- Ontwikkelingsperspectief Landelijk Gebied Eemsdelta 2030
- Onderzoek Hoog Water (HOWA) III
- Droogtestudie
- Deltaprogramma
- Eo Wijers-prijsvraag

6.4. Eo Wijers-prijsvraag

De provincie Groningen heeft de regio Eemsdelta aangemeld als kandidaat-ontwerpgebied voor de Eo Wijers-prijsvraag 2010/2011, die als thema "krimp, energietransitie en ruimtelijke kwaliteit" heeft. De Eo Wijers-stichting is een onafhankelijk netwerk dat een bijdrage wil leveren aan de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van Nederland op bovenlokaal schaalniveau.

Mocht de regio eind april 2011 door de jury als ontwerpgebied worden gekozen, dan zullen wij op dat moment de ontwerpogave in nauw overleg met de provincie nader invullen. Uitgangspunt daarbij is dat de prijsvraag andere lopende trajecten, bijvoorbeeld op het gebied van krimp en energietransitie, niet frustreert. Vervolgens zullen diverse ontwerpers aan de slag gaan met de prijsvraag. Die is gericht op het maken van een ruimtelijk ontwerp voor een duurzame, toekomstgerichte en realiseerbare ontwikkeling van de regio of een deel daarvan. In het voorjaar van 2012 wordt bekend gemaakt wie de prijswinnaars zijn.

Indien de regio onverhoopt niet tot ontwerpgebied wordt gekozen, dan zullen wij de ontwerpogave in eigen beheer uitvoeren.

7. Proces

7.1. Mijlpalenplanning

Hiervoor zijn de tussen- en deelproducten met hun kwaliteitseisen en eventuele vaststellingsvereisten beschreven. De belangrijkste (met opleveringsdata) zijn:

▪ Startnotitie	december 2010
▪ Schets Ontwikkelingsvisie 2030	mei 2011
▪ Keuzedocument	oktober 2011
▪ Ontwerp-Ontwikkelingsvisie 2030	januari 2012
▪ Ontwerp-Uitvoeringsprogramma	januari 2012
▪ Nota Reacties en Commentaar	april 2012
▪ Ontwikkelingsvisie 2030	mei 2012
▪ Uitvoeringsprogramma	mei 2012

Indien de regio door de jury van de Eo Wijers-prijsvraag (eind april 2011) wordt gekozen tot prijsvraaggebied, dan zal de planning worden aangepast om tot een goede integratie van prijsvraag en visietraject te komen.

Hierna is aangegeven wanneer, volgens de meest recente plannings, uit andere trajecten belangrijke bouwstenen voor de ontwikkelingsvisie beschikbaar zullen komen:

▪ Ontwikkelingsperspectief Landelijk Gebied 2030	maart 2011
▪ Klimaatadaptatie Eemsdelta	mei 2011
▪ Ecologie & Economie in Balans	deels begin, deels medio 2011
▪ Woon- en leefbaarheidsplan Eemsdelta	medio 2011

7.2. Activiteiten

Startfase (mei 2010 - december 2010)

Om te beginnen wordt de (onderhavige) *Startnotitie* opgesteld, mede op basis van de beschikbare informatie uit het verleden. In de startfase wordt daarnaast het *Communicatieplan* opgesteld. Aan het einde van de startfase wordt een *startbijeenkomst* voor de algemene besturen georganiseerd. Die bijeenkomst is bedoeld om bestuurlijk draagvlak voor het project te verkrijgen.

Verkenningfase (januari 2011 - mei 2011)

Omdat een aantal belangrijke bouwstenen voor de ontwikkelingsvisie pas later beschikbaar komt uit andere projecten, wordt een eerste, onvolledige *concept-Ontwikkelingsvisie* opgesteld op basis van de beschikbare informatie. Hiervoor wordt geput uit bestaande rapporten en nota's en uit interviews met de stuurgroepleden. Bestaande informatie is met name beschikbaar in het *Ontwikkelingsperspectief Appingedam-Delfzijl 2030* en onderliggende analyserapporten. Daarnaast wordt waar nodig gebruik gemaakt van andere onderzoeksrapporten. Verder wordt actuele informatie gehaald uit recente beleidsnota's van rijk, provincie, gemeenten en waterschappen.

Het eerste concept wordt vervolgens gebruikt voor het interne proces van visievorming en voor het leggen van dwarsverbanden met andere lopende projecten. Dat laatste is van belang om het opstellen van de integrale ontwikkelingsvisie zoveel mogelijk gelijk op te laten lopen met de ontwikkeling van deelvisies in die andere projecten en om tot een goede onderlinge afstemming te komen. Het concept zal op die manier steeds verder worden gecompleteerd en aangescherpt. We zullen hierbij tevens de kennis van externe belanghebbenden en instanties benutten.

Discussiefase (juni 2011 - oktober 2011)

Om een breed draagvlak voor de ontwikkelingsvisie te krijgen is een goede inbreng nodig van de verschillende belanghebbenden in het gebied. In de loop van het project worden daarom op basis van het zich steeds verder ontwikkelende concept inhoudelijke *discussienota's* opgesteld ten behoeve van thematische en plenaire bijeenkomsten met externe stakeholders. Wij gaan

verder in overleg met provincie, gemeenten en waterschappen na of en zo ja, hoe de leden van Provinciale Staten, gemeenteraden en algemene besturen in deze fase bij de visievorming kunnen worden betrokken. Doublures met andere recent afgeronde of nog lopende interactieve trajecten in de regio moeten in ieder geval worden voorkomen.

De resultaten van de discussies met stakeholders en eventueel de volksvertegenwoordigers worden voor zover nodig verwerkt in de concept-Ontwikkelingsvisie en tevens verzameld in een *Keuzedocument*. Daarin worden ook keuzes voor bepaalde ontwikkelingsrichtingen voorgesteld. Het Keuzedocument wordt naar de verschillende adviescommissies gestuurd en met dat advies ter vaststelling voorgelegd aan de dagelijkse besturen en vervolgens ter informatie naar de algemene besturen gezonden.

Besluitvormingsfase (november 2011 - mei 2012)

Aan het begin van de besluitvormingsfase wordt de *ontwerp-Ontwikkelingsvisie* opgesteld. Dat ontwerp ontstaat door alle relevante bouwstenen, de inbreng van de externe stakeholders en het commentaar van de dagelijkse besturen op de keuzevoorstellen in het Keuzedocument in de concept-Ontwikkelingsvisie te verwerken. Bij het opstellen van het ontwerp wordt tevens gebruik gemaakt van de resultaten van een *Milieubeoordeling*, een (vrijwillige) analyse van de milieueffecten van de ontwikkelingen en ingrepen die voortvloeien uit de concept-Ontwikkelingsvisie. Tegelijkertijd wordt het *ontwerp-Uitvoeringsprogramma* gemaakt.

De beide ontwerpen worden naar de adviescommissies gestuurd, vervolgens ter vaststelling aangeboden aan de dagelijkse besturen en daarna gedurende zes weken voor iedereen ter inzage gelegd. De Milieubeoordeling ligt daar eveneens bij ter inzage, nadat die eerst ook aan de adviescommissies is gestuurd en aan de dagelijkse besturen is voorgelegd om aanvaardbaar te worden verklaard. De zienswijzen, die binnenkomen tijdens deze formele inspraakperiode, worden samengevat in de *Nota Reacties en Commentaar* en voorzien van commentaar en verwerkingsvoorstellen.

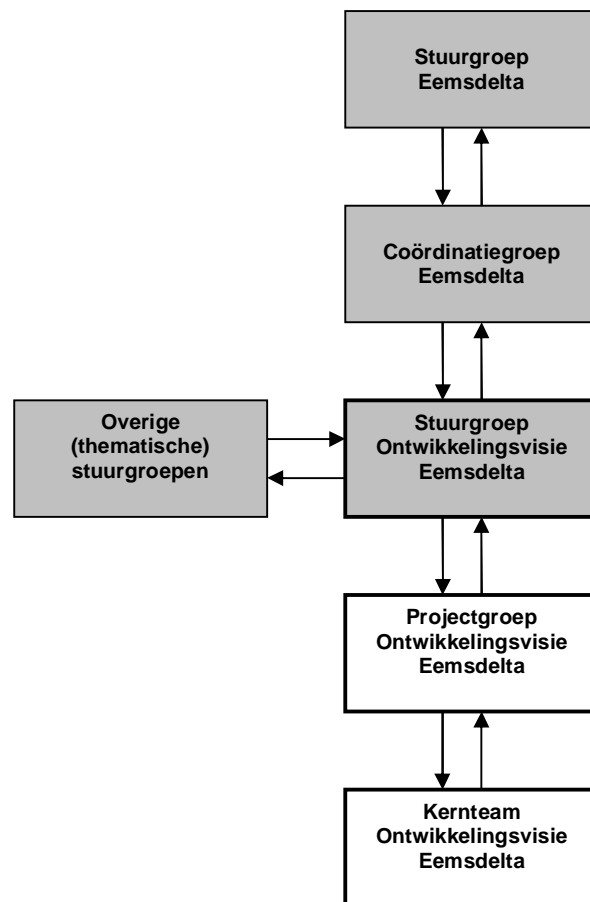
De beide ontwerpen en de wijzigingsvoorstellen op grond van de ingekomen zienswijzen op die ontwerpen vormen samen de *definitieve Ontwikkelingsvisie* en het *definitieve Uitvoeringsprogramma* en worden ter vaststelling voorgelegd aan de algemene besturen. Nadat ze zijn vastgesteld worden de beide definitieve documenten gedrukt en verspreid.

8. Projectorganisatie

De overlegstructuur van het project is in onderstaand schema weergegeven. De Stuurgroep Ontwikkelingsvisie Eemsdelta maakt deel uit van de (vernieuwde) bestuurlijke overlegstructuur van het Bestuursakkoord Eemsdelta (zie bijlage 1). In die structuur functioneren tevens thematische stuurgroepen voor wonen en voorzieningen, economie en infrastructuur, natuur en klimaat. De samenstelling van de stuurgroep is als volgt:

Burgemeester Emme Groot	gemeente Delfzijl (voorzitter)
Gedeputeerde William Moorlag	provincie Groningen (formeel opdrachtgever)
Wethouder Mahmut Kaptan	gemeente Delfzijl
Wethouder Jan Dobma	gemeente Eemsmond
Wethouder Annalies Usmany	gemeente Appingedam
Wethouder Pier Prins	gemeente Loppersum
DB-lid Harry Ruben	waterschap Noorderzijlvest
DB-lid Meino Smit	waterschap Hunze en Aa's
Bert Doze	VROM
Willem Haarsma	gemeente Eemsmond (gemeentesecretaris)
Ron Lander	provincie Groningen (programmamanager)
Rob Burkunk	provincie Groningen (secretaris en projectleider)
Dianne Renkema	provincie Groningen (projectsecretaris)

In het schema hieronder zijn de bestuurlijke overleggroepen in grijs aangegeven en de ondersteunende ambtelijke overleggroepen in wit.

9. Communicatie

Voor het project wordt een afzonderlijk communicatieplan opgesteld.

De projectleider is het eerste aanspreekpunt voor externen. Contacten met de media lopen in principe via de bestuursadviseur van burgemeester Emme Groot, in overleg met de projectleider en zonodig met de communicatie-afdelingen van de provincie, de andere gemeenten en de beide waterschappen.

Doelgroepen voor het project zijn de belanghebbenden in de regio: bewoners, bedrijven en belangenorganisaties. Ook de belanghebbende Duitse overheden horen daarbij.

De volksvertegenwoordigers in PS, de gemeenteraden en de AB's zijn in de eerste plaats verantwoordelijk voor de formele legitimering van de ontwikkelingsvisie. Nagegaan zal tevens worden hoe zij in het communicatietraject kunnen worden betrokken.

10. Projectkosten

Op verschillende onderdelen van het project is de inzet van externe expertise nodig of moeten anderszins kosten worden gemaakt. Dat geldt bijvoorbeeld voor het opstellen van de milieubeoordeling. Voor het totale project zijn globaal de volgende kosten begroot:

Communicatie	€ 25.000,-
Inhoud	€150.000,-
Proces	€ 15.000,-
Onvoorzien	€ 10.000,-

Totaal	€200.000,-

De kostenverdeling over de partners is als volgt:

Provincie Groningen	€150.000,-
Gemeente Delfzijl	€ 11.600,-
Gemeente Eemsum	€ 10.000,-
Gemeente Appingedam	€ 9.400,-
Gemeente Loppersum	€ 9.000,-
Waterschap Noorderzijlvest	€ 5.000,-
Waterschap Hunze & Aa's	€ 5.000,-

Totaal	€200.000,-

Bijlage 1 Bestuurlijke overlegstructuur Eemsdelta

